

„ИСТОРИЧЕСКА СЪДБА И СЪВРЕМЕННОСТ“ ОТ ПЕТЪР ДИНЕКОВ

Изд. „Наука и изкуство“, 1972, 352 стр.

Често пъти сборникът със статии носи в определена степен риск за своя автор по отношение на концептивно цялостното му представяне пред читателя в сравнение с едно студионо изследване например, което по причина на самата си жанрова същност центрира вниманието на изследвача, а отгук и впечатленията на читателя. Еклектизмът е голямата беда на подобни сборници.

Новата книга на акад. Петър Динеков „Историческа съдба и съвременност“ наред с многото си достоинства налага на вниманието преодоляването на „сборността“ в изследвания материал, постигането на концептуалното единство на съжденията. Новата книга не е изолиран случай в това отношение — в практиката на Петър Динеков е била налице винаги една сериозна изискателност, стремеж към цялостност във внушението на идеите на изследвача. Но според мен новата му книга е особено положителен пример в тази насока.

Прави силно впечатление умението на Динеков да подчини многообразието на изследвания материал на една концепция, която е характерна с устойчивостта си по начало, за неговите научни дирения — подчертаване диалектичната връзка между националната специфика на българската литература и нейната съпричастност на общоевропейския културен процес. Особено добре в този смисъл е съсредоточил усилията на учения старобългарският период на нашата литература, което още веднъж посочва представителното участие на Петър Динеков в изследването проблемите на родната и славянската медиевистика.

От посветените общо четири статии на старобългарската литература особено актуална с постановките на автора е статията „Старобългарската литература — наша гордост и наша тревога“. Тя представя най-добре стремежа на Динеков да очертае суверенната територия на старобългарската литература. Отдавайки дължимото на оригиналните схващания на видния съветски медиевист Д. С. Лихачов, които наистина освежиха и направиха неизмеримо по-изискателен критерия на славистичните изслед-

вания през последните години (особено статиите му „Старославянските литератури като система“, „Размисли за националното своеобразие и европейското значение на старобългарската литература“). Динеков с една сериозна аргументация polemизира със съветския си колега относно специфичната самостоятелност на старобългарската литература в контекста на старите славянски литератури. По-конкретно Динеков изказва несъгласие с някои моменти от тезата на Лихачов за „литературната трансплантация“ на произведения от византийската в старославянските литератури, според която голяма част от тези преведени произведения в условията на средновековните славянски литератури се приспособяват към новата среда, продължавайки своя живот. Като изхожда от примери от старобългарската литература, когато „при множество писатели се срещаме с едновременно дейност в областта на превода, компликации и оригиналното творчество“ (авторът посочва примера с Йоан Екзарх, който превежда „Богословие“ на Йоан Дамаскин и наред с това създава оригинални произведения като „Шестоднев“, похвални слова), Динеков съвсем правилно заключава, че е „трудно да се съгласим със заличаване на границата между оригинална и преводна литература в средновековието“ (стр. 63). Все по силата на една логика (в подкрепа на която има немалко факти) за специфичната самостоятелност на старославянските литератури и конкретно на старобългарската, независимо че те изпитват сериозното влияние на византийската, на универсализма на християнската религия, Динеков изказва редица съображения, опонирайки на друга теза на Лихачов — за „наднационалността“ на „литературата-посредница“ в старославянските литератури. Според Лихачов тази литература-посредница „притежава свой наднационален църковнославянски език, общ за всички южнославянски и източнославянски литератури фонд от паметници и единна литературна съдба, единно литературно развитие“. На базата на конкретни факти Динеков изказва несъгласие преди всичко с понятието „наднационална“, като прави верния извод, че „характеристиката на славянските литератури трябва да се опре преди всичко върху новото, оригиналното, своеобразното, което се създава при местните усло-

вия, в средата на отделните славянски на-
роди" (стр. 69). И по-нататък: „Една история
на старите славянски литератури трябва
да бъде огледало на цялостното литера-
турно развитие на славяните в среднове-
ковието: тя трябва да представя пълна кар-
тина в това развитие — както по широта
на проблемите, така и по обхващане на основ-
ното в явленията, на тяхната същност“
(стр. 70). И в други статии, а и в поместе-
ните в новата книга („Особености на българ-
ската литература през IX и X в.“, „Ста-
рата българска литература и националната
ни историческа съдба“) Динеков акцентува
на въпроса за спецификата на старобългар-
ската литература, анализирайки и безспор-
ните влияния, които тя изпитва както от
универсализма на християнската черква,
така също и от византийската литература.
Но, струва ми се, че за първи път така аргу-
ментирано, в потока на една дискусия (която
е образцова с търпенимостта и внима-
телното вникване в позициите на опонента)
Динеков очертава категорично националното
в старобългарската литература именно в
разглежданата статия. Показателно е това,
че сам дълбоко ценящ и неведнъж подчер-
тавал изкушаващата оригиналност на кон-
цепциите на Лихачов, Динеков отстоява
трезво, опрян на солидното проучване на
фактите, реалността на литературния процес.
Тази изключителна добросъвестност е по на-
чало черта на неговия темперамент като учен,
но сега в тази статия тя се изявява най-добре.
И в този смисъл тя привлича най-трайно вни-
манието. Като своеобразно продължение на
тезата на Динеков за безспорната национална
специфика на старата българска литература
е и статията „Старата българска литература
и националната ни историческа съдба“.
Тук в един детайлен на места анализ, след-
вайки хронологията на литературните яв-
ления, авторът доказва убедително, че исто-
ризъмът е органически присъщ на старобъл-
гарската литература, че нямаме основания
за нихилистично отношение спрямо нейната
обществена функционалност. В много слу-
чай свързана с ритуалните изисквания на
религиозния канон, тази литература остава
образци на органическа връзка с прогресив-
ните тенденции на времето, което е и трай-
ният завет на тази литература и оттук —
естественото съобразяване с проблема за
литературната приемственост. Тази прием-
ственост, подчертава Динеков, не бива да
се разбира вулгаризаторски, примитивно,
като нещо сяло задължително за днешния
литературен опит, както и другата крайност
— признаването на тази литература само
като „монада“, като исторически хермети-
зирана духовна формация. Необходим е
диалектически подход към старата литера-
тура. Тази статия на Динеков очертава
нови, интересни методологически звена в
пълноценното осъществяване на такъв подход.

В новата книга на Петър Динеков има

една друга група статии — за Христо Ботев,
— в които също настойчиво се разглежда
проблемът за национално специфичното и
връзката му с всеобщия литературен процес.
В статията „Христо Ботев между своите
съвременници-поети“ за първи път, струва
ми се, в нашето ботевоведение се разглежда
поетическият феномен Ботев не в потока на
традиционното митологизиране на неговата
поява, а в историческата и културната атмо-
сфера, които подготвят Ботев. Динеков
съвсем правилно отбелязва, че тази подго-
товка не бива и не може в никой случай да
се разбира като влияние поетическо. Класи-
ческа истина е, че при Ботев нашата литера-
тура за първи път познава голямата, истин-
ската поезия. Самият Ботев се разплаща
с лютост статии с напирашата литературна
посредственост, защитавайки сякаш ве-
ликоето си право на месианско самочувствие.
Но революционността на Ботевата поезия
е във връзка с контекста на приближава-
щата революционна кулминация. И тази
връзка Динеков много убедително аргумен-
тира (особено анализа на отношенията Бо-
тев—Раковски). Не може да не се съгласим
с неговото заключение: „Ботев е един връх,
но не в безплодна пустиня; той е свързан
чрез безбройни нишки с политическата,
духовната, литературната атмосфера на 60-те
и 70-те години.“ В статияте „Трима велики
поети в съдбата на своите народи“ и „Христо
Ботев в Полша“ Динеков дава навременен
отговор на псевдонаучните спекулации със
сравнителния метод на изследване литера-
турния процес. И тук, както в статияте за
старобългарската литература, авторът под-
чертава, че изследвачът трябва да има пред
вид преди всичко националното своеобразие на
литературното явление и след това да търси
влиянията и миграционните процеси.

Интересна с анализа и като една възмож-
на методология е статията „Образът на автора
в съвременната българска проза“. Един
проблем, който се актуализира в изследва-
нията за днешната белетристика в последно
време. И тук Динеков, верен на своето пре-
цизно отношение към фактите, изследвайки
проблема в съпоставителен план, подчертава,
че не бива да се решава той откъснато от
контекста на нашата проза изобщо. В про-
тивен случай наивно бихме определили някои
явления около авторското присъствие в
съвременната проза като новаторски, ако
не забележим, че това е една трансформа-
ция на процеси, започнали в един ранен
за българската проза етап (така например,
ако приемем, че актуализацията на „аз“-
повествованието е изцяло съвременен
процес и забравим белетристичния опит
на Каравелов, Вазов или пък на автори
от по-близкото наследство). В същност в
съвременната ни проза е трудно да открием
категорична доминация на определен тип
авторско присъствие. Според мен налице
е една своеобразна синкретичност в отноше-

нието на автора към композиционното решение на изобразявания материал, която представя интересното многообразие на позицията на разказвача в днешната ни белетристика.

Новата книга на Динеков съдържа и един, бих го нарекъл „трети цикъл“ статии, които представят интерес с оригиналните културно-философски съждения на автора — „Хилядолетното единство на българската култура“, „Два аспекта на хуманизма в българската литература“, „Историческото развитие на българската литература и нашето национално възпитание“. Особено интересна е първата статия. Сам авторът признава, че тя по-скоро поставя проблемите в един конспективен план. Но независимо от това статията представя богат за размисъл материал. Динеков предлага концепция: „Единството се проявява преди всичко във връзката между епохите, в наличността на дълготрайни явления, които могат да се превърнат в национални символи.“ По-нататък Динеков характеризира „явленията на приемственост“, подчертавайки връзките между средновековния и възрожденския период на нашата литература, между някои произведения на нашата съвременна проза и старобългарския период и пр. Ясно е, както и подчертава авторът, че тук става дума най-вече за съответствия, търсени предимно по линия на стилизацията, в поетиката на произведенията. (Съвсем пресен е примерът с последните книги на Емилян Станев „Легенда за Сибин“ и особено „Антихрист“. Стилизирайки композиционно-стиловите похвати на житието, Станев по същество внушава съвременни философско-психологически проблеми.) Статията „Два аспекта на хуманизма в българската литература“ представя осъществяван стремеж на автора да очертава богатството на това понятие, приложено към нашата литература в нейната историческа цялост. Особено интересно е проследен вторият аспект на хуманизма — наличието на литературата, която въпреки условностите на християнската догма и влияния кореспондира с най-прогресивните веяния на времето. Това Динеков доказва в потока на един точен анализ.

Няма да се спирам на останалите статии в новата книга. Те имат в една или друга степен своите достойнства, но не в тях е наистина новото в „Историческа съдба и съвременност“. Тази книга на Петър Динеков е ценна преди всичко с концептивната цялостност на материала, за който става дума. И тези именно три ярки звена на книгата, които анализирах, представят качествен принос в днешните усилия на нашата медиевистика и нова литература.

Здравко Чолаков

„ЛЮБЕН КАРАВЕЛОВ И БЪЛГАРСКОТО НАЦИОНАЛНООСВОБОДИТЕЛНО ДВИЖЕНИЕ 1860—1867“

от КРУМКА ШАРОВА

Изд. „Наука и изкуство“, 1970, 435 стр.

Трудът на Крумка Шарова „Любен Каравелов и българското националноосвободително движение 1860—1867“ е посветен на извънредно важен период от дейността и идеологията на един от великата четворка наши, български титани на националната ни революция, неин трибун, създател на критическия реализъм у нас, основоположник на българската революционна преса зад граница, пламенен революционер демократ и велик патриот. Широко известен със своите белетристични творби — повести, разкази, пътеписи и с героичните акорди на някои свои стихотворения, Любен Каравелов оставя и образцова дейност за дружба с братския руски народ, за единство и сплотеност с балканските народи и особено със сърби, хървати, черногорци, с дедите на народите от днешна Югославия. Неговият живот и неукротима революционна дейност са красноречив израз на известната Некрасова мисъл — най-първо гражданин, а после поет и писател. Положително утвърждаване на това са и думите на Каравелов: „Човек е само тогава човек, когато е гражданин и патриот“ (в. Свобода, бр. 6 от II. XII. 1869 г.).

Трудът на Крумка Шарова е научно постижение, макар да не обхваща целокупната дейност на нашия велик сънародник, а един отделен период, малко известен или почти неизследван, но използван от някои за анатемосване на Каравелов като буржоазен радикал и либерал-просветител. Насилствено и произволно се свързваше в тази концепция по същество постулат, като се подценяваше революционнodemократичната му идеология и се хвърляше сянка върху цялото му революционно наследство, включително и върху литературното. Отбелязано бе по този начин едно престъпление с вредни последици в историята на нашата политическа и литературна мисъл и в каравелознанието в частност.

Положени бяха големи усилия, за да се неутрализират тези вредни последици и да се обрисуват в истинска светлина обаятелният образ на Любен Каравелов като революционер демократ, един от безспорните титани на нашата национална революция. Известни са заслугите в това отношение на редица наши български и някои съветски автори, като акад. Тодор Павлов, акад. Пантелей Зарев, проф. Ал. Бурмов, на съветския литературовед и прекрасен познавач на нашата националноосвободителна епоха Леонид Ерихонов, починал през 1971 г., на ня-